



# Handels om unga på arbetsmarknaden

Handels utredningsgrupp  
Juni 2009  
Linnéa Björnstam



# Innehåll

- 5 Finns det plats för ungdomar på framtidens arbetsmarknad?
- 6 Detaljhandeln – en ungdomsarbetsplats
- 9 Ungas villkor i detaljhandeln
- 9 Fast anställning ovanligt bland unga
- 12 Unga kvinnor drabbas mest av korta deltider
- 13 Ungas löner och inkomster
- 16 Otrygga arbetsvillkor gör att unga hamnar utanför trygghetssystemen
- 17 Handels om unga på arbetsmarknaden
- 18 En alternativ politik för att skapa jobb för unga



# Finns det plats för ungdomar på framtidens arbetsmarknad?

Ungdomsarbetslösheten ökar kraftigt och är föremål för många politiska debatter. I samhällsdebatten höjs röster om att ungdomsarbetslösheten skulle minska om ungdomars löner sänktes och deras rättigheter på arbetsmarknaden försvagades i relation till andra grupper.

Ofta lider samhällsdebatten av bristande kunskap om hur det faktiskt ser ut för unga på dagens arbetsmarknad. Om ungdomar redan idag har betydligt lägre löner och mer flexibla och otrygga villkor än andra grupper, så skulle ytterligare försämringar knappast kunna ses som någon lösning på problemet.

Inom detaljhandeln, där Handels är den fackliga part som driver på för bättre villkor, finns en stor andel av de unga på arbetsmarknaden. Dessa unga har ofta en än mer utsatt position än unga i andra branscher.

Vad skulle hända med de ungdomar som redan finns i arbetslivet om tryggheten försämrades? Är det rimligt att sätta olika grupper av anställda mot varandra, och är det rimligt att de ska ha olika rättigheter? Blir det bättre av att försämra villkoren för dem som redan har det sämst?

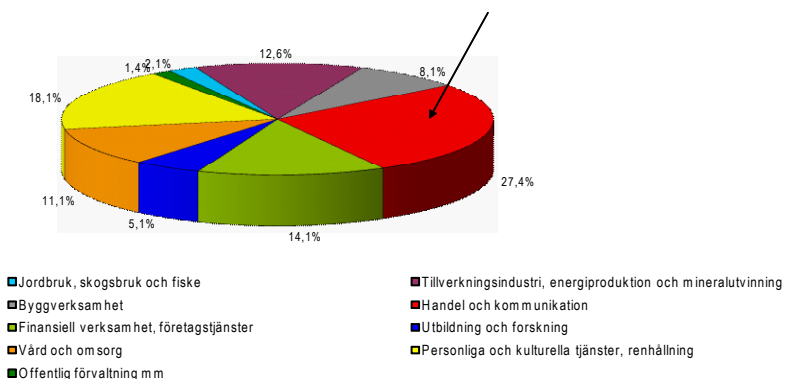
# Detaljhandeln – en ungdomsarbetsplats

Detaljhandeln har länge varit en bransch där andelen unga anställda är betydligt högre än i andra branscher.

## Alla anställda 15-24 åringar fördelade på näringsgren

Källa: SCB/AKU

Näringsgrenen Handel och kommunikation utgör 18,4 procent av arbetsmarknaden, men sysselsätter nästan en tredjedel av alla 15-24-åringar som arbetar.

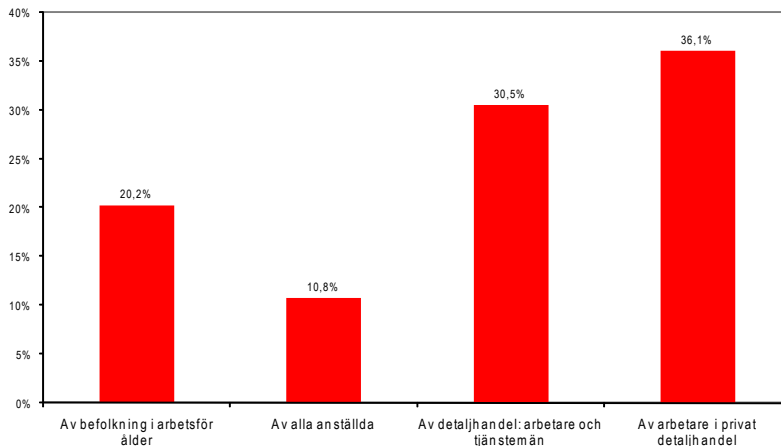


En grov indelning av svensk arbetsmarknad visar hur arbetskraften i åldern 15-24 år fördelar sig på näringsgrenar.<sup>1</sup> Näringsgrenen Handel och kommunikation, där detaljhandeln är den största branschen, rymmer nästan en tredjedel av alla anställda i åldrarna 15-24 år. Det är en betydligt högre andel än någon av de andra näringsgrenarna på den svenska arbetsmarknaden.

<sup>1</sup> Definitionen av näringsgrenarna baserar sig på klassificeringar enligt SNI 2002.

### Andel yngre än 25 år

Källor: SCB/AKU samt partsgemensam lönestatistik



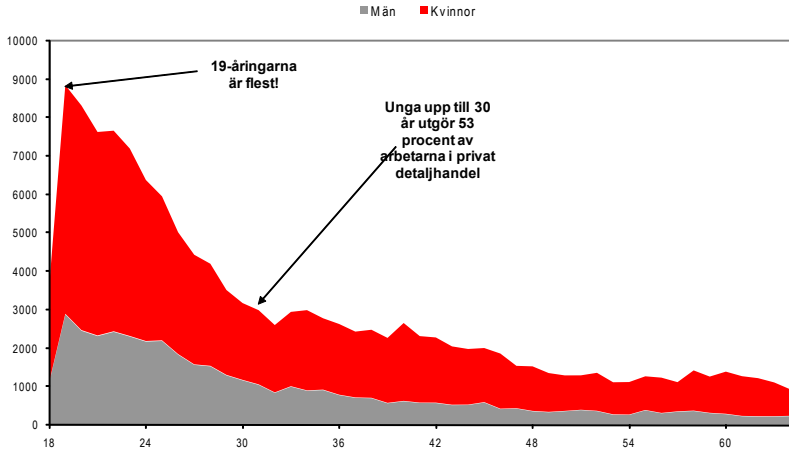
Jämförs detaljhandelns andel av anställda under 25 år med hur personer under 25 år är proportionellt representerade i befolkningen och i arbetskraften som helhet blir det tydligt att detaljhandeln som bransch tar ett mycket stort ansvar för ungdomars arbetsmarknad.<sup>2</sup> Unga under 25 år utgör enbart 10,8 procent av arbetskraften samtidigt som unga mellan 18 och 25 år utgör hela 36,1 procent av alla arbetare anställda i privat detaljhandel.

---

<sup>2</sup> Underlaget till diagrammet är hämtat från SCB/AKU kvartal 1 2008 samt partsgemensam lönestatistik för 2008. Diagrammet visar andelen yngre än 25 från olika källor. Noteras skall att källorna har något olika åldersgrupperingar. Arbetskraft och befolkning mäts på åldersgruppen 15-24, anställda i detaljhandeln som helhet i åldersgruppen 16-24 och anställda arbetare i privat detaljhandel i åldersgruppen 18-24. Detta innebär att andelen yngre än 25 i realiteten är något högre i detaljhandel samt privat detaljhandel än vad diagrammet visar.

### Åldersfördelning, arbetare i privat detaljhandel (antal anställda/ålder)

Källa: Partsgemensam lönestatistik



Av arbetare inom privat detaljhandel är hela 53 procent av de anställda yngre än 30 år. Branschen har ett påtagligt ålders- och könsmönster: Kvinnor utgör cirka 70 procent av de anställda och kvinnor under 30 år cirka 40 procent. Den största gruppen i antal räknat är 19-åriga kvinnor.



# Ungas villkor i detaljhandeln

Detaljhandeln är, som visas ovan, en bransch som tar stort ansvar för ungas arbetsmarknad. Men hur ser arbetsvillkor, anställningsförhållanden och löner ut för unga?

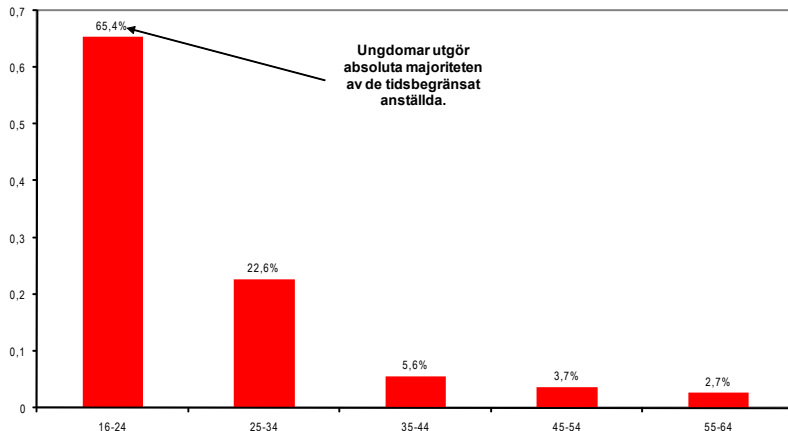
Handelsanställdas förbund har som facklig organisation uppdraget att arbeta för rättvisa löner, trygga anställningar och goda villkor för alla anställda inom detaljhandeln. Precis som på övriga arbetsmarknaden har unga inom detaljhandeln sämre villkor och förutsättningar än sina äldre arbetskamrater. Jämförs villkoren i detaljhandeln med hela arbetsmarknaden så är det en bransch där villkoren ofta kan förbättras i relation till många andra branscher.

## Fast anställning ovanligt bland unga

Tidsbegränsade anställningar är vanligt förekommande i detaljhandeln. Unga har i mycket högre grad tidsbegränsade anställningar än äldre. Detta är tydligt både när man ser till hur de tidsbegränsade anställningarna fördelar sig över åldersgrupper och till hur stor andel unga som är tidsbegränsat anställda.

### Andel av tidsbegränsat anställda i detaljhandeln, arbetare och tjänstemän

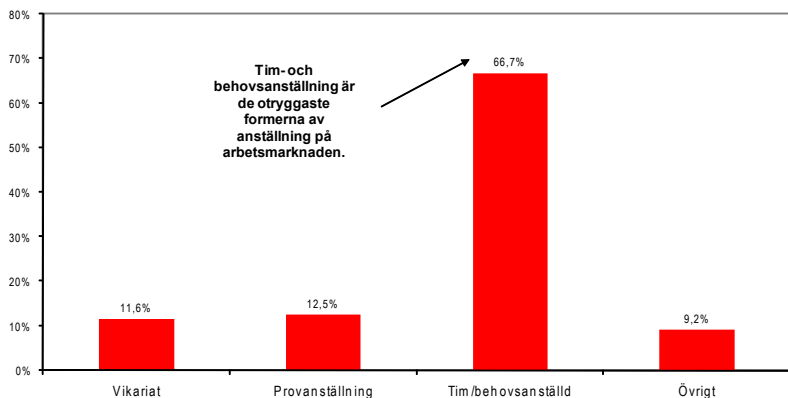
Källa: SCB/AKU



Unga har i betydligt högre grad otrygga anställningar än sina äldre arbetskamrater. Varannan anställning bland unga är tidsbegränsad. Av alla tidsbegränsade anställningar tillfaller hela 65 procent åldersgruppen 16-24.

### Olika former av tidsbegränsade anställningars fördelning inom detaljhandel, arbetare och tjänstemän.

Källa: SCB/AKU



Tidsbegränsade anställningar kan vara av olika slag och innebära olika grad av trygghet för den anställda. Anställd vid behov och timanställning är de anställningsformer som ger minst trygghet för den anställda.<sup>3</sup> Ofta innebär det att arbetsgivaren ringer dagen innan eller samma dag för att kalla in personal. Diagrammet visar hur tidsbegränsade anställningar fördelas bland detaljhandelns anställda, arbetare och tjänstemän. Majoriteten av de tidsbegränsade anställningarna inom detaljhandeln utgörs av behovsanställningar och timanställningar.

Den som är tidsbegränsat anställd och kallad vid behov eller timanställd besitter långt ifrån det skydd som tillsvidareanställningar innebär. Ofta omfattas dessa anställda inte av regler om uppsägningstid eller varsel och det finns ingen förhandling som föregår att anställningen avslutas när den överenskomna tiden löper ut. Allt som oftast innebär det att sms, mail, eller telefonsamtal från arbetsgivaren plötsligt upphör – och den enskilda står utan arbetsinkomst.

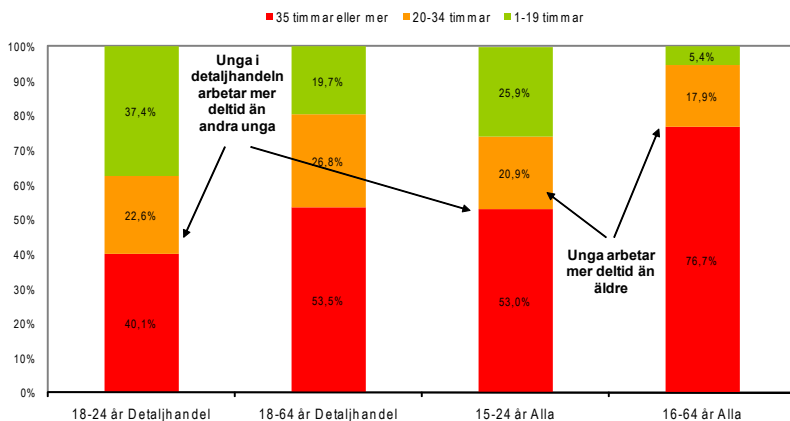
---

3 Diagrammet är hämtat från SCB/AKU där olika former av tidsbegränsade anställningsformer redovisas. Redovisningen stämmer inte alltid överens med de anställningsformer som är överenskomna i kollektivavtal och hur anställningsformer benämns i lagtext. I Handels kollektivavtal för butikspersonal regleras att tidsbegränsad anställning, utöver provanställning, får ske vid behov av vikarie eller vid tillfällig ökning av arbetskraftsbehovet.

# Unga kvinnor drabbas mest av korta deltider

## Genomsnitt arbetade timmar/vecka arbetare i privat detaljhandel samt alla sysselsatta

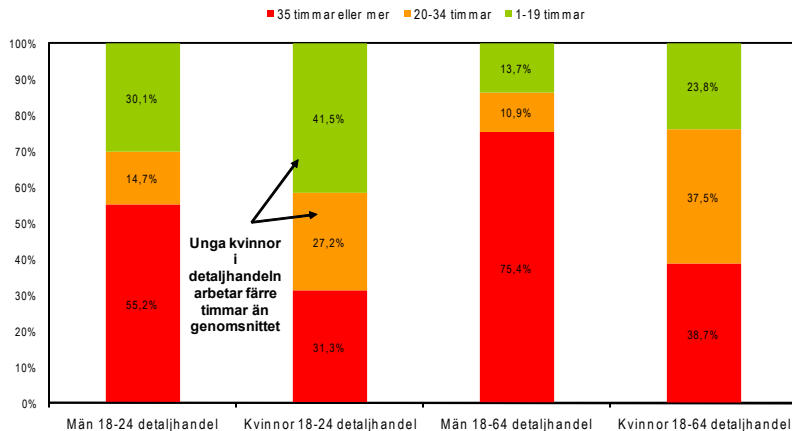
Källa: Partsgemensam lönestatistik sam t SCB/AKU



Utöver de otrygga anställningsformerna är unga, och framförallt unga kvinnor, de som arbetar minst antal timmar. För den enskilda anställda innebär det ofta att varje månads antal arbetade timmar skiljer sig avsevärt, beroende på om det finns möjlighet att arbeta fler timmar i mertid. Det är också de som är anställda på deltid eller visstidsanställda som drabbas först när det sker åtstramningar på arbetsplatsen – möjligheten till att arbeta mertid försvinner och därmed en stor del av månadsinkomsten.

## Arbetade timmar, arbetare i privat detaljhandel

Källa: Partsgemensam lönestatistik



Unga arbetar deltid i högre utsträckning än äldre, och unga kvinnor arbetar minst timmar. Unga kvinnor i detaljhandeln arbetar färre timmar än unga kvinnor i genomsnitt. Det är också de unga kvinnorna som önskar fler anställningstimmar: Nästan var fjärde kvinna mellan 16-24 år av arbetare och tjänstemän inom detaljhandeln skulle vilja arbeta fler timmar.

## Ungas löner och inkomster

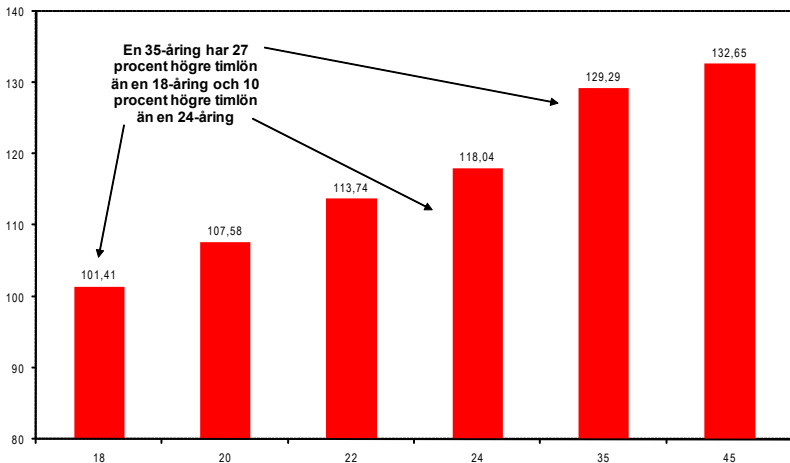
Genomsnittsinkomsterna skiljer sig mellan yngre och äldre inom detaljhandeln. Förklaringen till skillnaden i timlön ligger bland annat i att unga som kommer in i arbetslivet gör det utan yrkeserfarenhet. I detaljhandeln, som inom de flesta branscher, är det vedertaget med en lönesättning som premierar erfarenhet inom

yrket. Erfarenhet ger värdefulla yrkeskunskaper och det är rimligt att den som inte har samma erfarenhet måste skaffa sig det för att komma till samma lönenivåer.

I samhällsdebatten kan man ibland tro att det inte är någon större skillnad i lön mellan unga och äldre. Men ser man till de faktiskt utbetalade lönerna har en 35-åring 27 procent högre timlön än en 18-åring.

#### Genomsnittlig timlön för olika åldrar, arbetare detaljhandel 2009

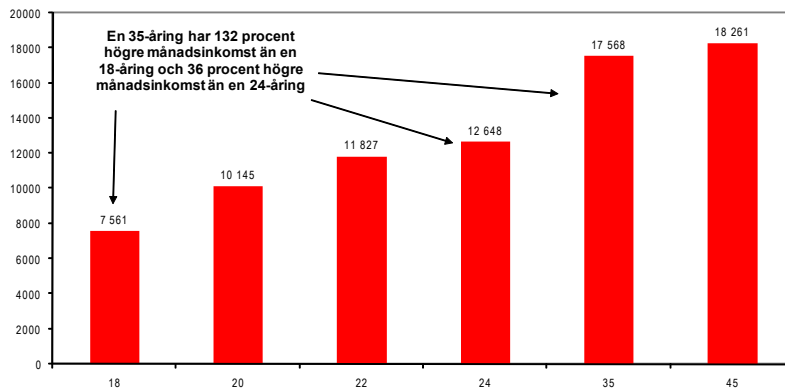
Källa: Partsgemensam lönestatistik



Men timlöner är inte allt. Ser man även till arbetstiden man får är det möjligt att räkna fram genomsnittliga månadsinkomster. Där blir skillnaden än större mellan äldre och yngre. En 35-åring har hela 132 procent högre månadsinkomst än en 18-åring. Skillnaden förklaras med att unga, som visas ovan, har lägre timlön och arbetar betydligt färre timmar än äldre.

## Genomsnittlig månadsinkomst för olika åldrar, arbetare i detaljhandel 2009

(Hänsyn tagen till timlön och arbetstid)  
Källa: Partsgemensam lönestatistik



Det finns också en gräns för hur stor skillnad det ska vara mellan den lägsta och den högsta nivån – de minimilöner som idag utgör lönegolvet är en absolut lägsta nivå för det arbete som en butiksanställd utför. Det arbete som utförs av unga är viktigt för branschen, samtidigt som unga har en utsatt position. Minimilönerna är ett verktyg för att hindra att ungas löner pressas nedåt än mer än idag.

# Otrygga arbetsvillkor gör att unga hamnar utanför trygghetssystemen

De arbetsvillkor som finns inom detaljhandeln gör att den som går från anställning till arbetslöshet, blir sjukskriven eller föräldraledig, i många fall inte omfattas av försäkringssystemen. De regelverk som finns i arbetslöshetsförsäkring och socialförsäkringar bygger på att det är tillsvidareanställning på heltid som ger rätt till ersättning – det vill säga arbetsvillkor som är undantag snarare än regel för unga i detaljhandeln.

Som diagrammet över genomsnittligt arbetad tid per vecka visar ovan så har mer än 40 procent av de unga kvinnorna inom detaljhandeln en genomsnittligt arbetad tid per vecka som är lägre än 20 timmar. Detta innebär även att de inte är kvalificerade till ersättning från arbetslöshetsförsäkringen, vars arbetsvillkor kräver att du har arbetat i genomsnitt minst 80 timmar per månad.

De tidsbegränsade anställningarna gör även att ungdomar får ett sämre försäkringsskydd vid sjukdom och föräldraledighet. Rätten till ersättning i dessa försäkringar baseras på förväntad inkomst framåt i tiden. För den som är tidsbegränsat anställd är detta ofta omöjligt att veta, ersättningen blir lägre eftersom den förväntade inkomsten inte går att beräkna.

I den ekonomiska kris som just nu drabbar arbetsmarknaden ges den främsta uppmärksamheten till varsel och uppsägningar inom sektorer med stora arbetsplatser, där tillsvidareanställningar på heltid är regeln.

Mer sällan talas om hur visstidsanställda och de som arbetar deltid drabbas. Visstidsanställningar och deltidanställningar



finns framförallt i sektorer där arbetsplatserna är små, med många unga och många kvinnor anställda, såsom detaljhandeln. Varsel på dessa arbetsplatser syns inte i statistiken och ger inga rubriker i tidningen. Dessa dolda varsel drabbar i störst utsträckning unga LO-kvinnor och en stor andel är anställda inom detaljhandeln.

## Handels om unga på arbetsmarknaden

Handels menar att vare sig sänkta löner eller försvagade rättigheter för unga minskar ungdomsarbetslösheten. Argumentationen bygger på okunskap om hur de faktiska villkoren ser ut. Unga har redan idag betydligt lägre löner och sämre villkor och det är redan idag ett socialt problem för unga. Många unga har svårt att skaffa sig en inkomst att leva av, svårt att bilda familj och har inte tillgång till trygghetssystem. Med tanke på hur många unga som redan arbetar i detaljhandeln är det svårt att se att det skulle kunna bli fler med ännu sämre villkor än de villkor som är faktum idag. Det blir inte bättre av att försäkra för dem som redan har det sämst.

Unga söker sig inte till detaljhandeln för att de vill ha sämre villkor än sina äldre arbetskamrater. Unga vill kunna leva på sin lön, ha ekonomisk trygghet och tillsvidareanställningar.

Ungas möjligheter till anställning handlar inte om att det finns för mycket trygghet eller för höga löner. Verkligheten visar att unga redan idag har sämre trygghet än äldre. Verkligheten visar också att lönerna inte är för höga. Det misslyckade försöket att sänka arbetsgivaravgifterna för unga visar att det inte handlar om kostnaden att anställa. Den är redan idag lägre. Det handlar

om att det inte finns tillräckligt många arbeten. För unga handlar arbetslösheten framförallt om utbildningsbakgrund – unga som har slutfört gymnasieskolan med fullständiga betyg har arbete i mycket högre grad än de som inte har det.

Detaljhandelns möjlighet att ta större ansvar för unga människor på arbetsmarknaden är begränsat. För att det ska bli fler arbeten krävs en ekonomisk politik som håller konsumtion och investeringar igång. Att ungdomar klarar sig genom skolan med godkända betyg, och därmed står rustade för arbetsmarknaden, måste vara skolans – och framförallt politikens – ansvar.

Som facklig organisation har Handels uppdraget att se till att unga som utför samma arbeten som äldre inom vår bransch ska ha lika villkor för lika arbete. När politiker och arbetsgivare vill behandla unga som en sämre arbetskraft tar de inte ansvar för unga och ungas framtid.

Handels menar att unga, precis som äldre, har rätt till en trygg anställning och en lön som går att leva på. Med nuvarande situation på arbetsmarknaden är det alltför sällan en realitet. Ungas otrygga försörjning ger effekter på hela livssituationen: Möjligheten till bostadskontrakt, tecknande av olika abonnemang och möjlighet att kunna planera sin ekonomi – saker som hör vuxenlivet till.

Unga behöver inte sämre villkor – unga har rätt att bli vuxna!

## En alternativ politik för att skapa jobb för unga

Hög arbetslöshet och sämre villkor för unga är ett allvarligt samhällsproblem. Orsakerna till detta går främst att finna i bristande efterfrågan i samhällsekonomin, i kombination med otillräcklig

utbildning för att ta de jobb som finns på dagens arbetsmarknad.

- Det behövs en ekonomisk politik med full sysselsättning som målsättning som verkar för att stimulera konsumtion och investeringar. Ungdomar och andra utsatta grupper drabbas relativt hårdare av kriser och hög arbetslöshet. Handels föreslog tidigt kraftiga stimulansåtgärder i statsbudgeten för 2009, motsvarande 2 procent av BNP. Det skulle betyda mycket för att öka sysselsättningen bland unga.
- Det behövs kraftiga satsningar på utbildning av unga som saknar den kompetens som arbetsmarknaden kräver. Idag saknar cirka 22 procent av unga under 25 år en fullständig gymnasieutbildning. Det är också i denna grupp som den stora andelen arbetslösa finns. Ett omfattande kunskapslyft krävs för att förhindra att denna grupp blir utslagna från arbetsmarknaden.
- Det behövs en arbetsmarknadspolitik för unga som inriktas på att ge ungdomar den kompetens och erfarenhet som krävs för att få en anställning. Särskilt i åldersgrupperna 20-24 år bör praktikplatser kombineras med större inslag av utbildning för att rusta unga för den kommande arbetsmarknaden.
- Det behövs en tillfällig reform för generationsväxling på arbetsmarknaden, där en äldre anställd ges deltidspension mot att en yngre person anställs. En del av problemen är av demografisk natur och skulle kunna lösas med hjälp av en sådan här reform.
- Det behövs att tillsvidareanställning på heltid blir norm på hela arbetsmarknaden, framförallt för att stärka ungdomars och kvinnors möjlighet till ekonomisk självständighet.
- Det behövs ett nytt regelverk som ser till att arbetslöshetsförsäkringens medlemsvillkor och ersättningsvillkor inte diskriminerar unga och deltidsanställda.



Handelsanställdas förbund  
Box 1146 111 81 Stockholm  
08-412 68 59 fax 08-10 00 62